

Sidneyova *Obrana básnictví* jako strategie vyrovnání s antickými a kontinentálními vzory

Martina Kastnerová

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni –

Výzkumné centrum pro teorii a dějiny vědy, Plzeň

I.

The noble Sidney with this last arose,
That heroë for numbers and for prose,
That throughly paced our language, as to show
The plenteous English hand in hand might go
With Greek and Latin ...¹

Renesanční básník² vystupuje v dobových diskusích jako komplexní postava; ideál, který je nejen tvůrcem fikčních světů, ale zároveň výtečným řečníkem, morálně pevným mužem s širokými vědomostmi a zkušenostmi, zběhlým v umění i jazyce. Poezie je pak nejen zdrojem libosti, ale zejména morálního vzoru (včetně praktických účinků ve společnosti a politice) a prostředkem vzdělávání čtenářů a kultivace národního jazyka.

Podobně komplexní osobnost připomíná obraz Philipa Sidneyho, jenž zásadním způsobem přispěl k ustavení zmíněného konceptu poezie. Sám Sidney byl bezpochyby vzdělaným básníkem, kultivovaným dvořanem, významným šlechticem, vojákem, vyslancem.³ Zdá se, že všechny tyto role přispěly k formování jeho teoretického promyšlení úlohy poezie a ke vzniku spisu *Obrana básnictví*, který sehrál nezastupitelnou úlohu v ustavení role poezie nejen v obecné rovině, nýbrž zásadně i v rovině národní, tj. jako strategie vyrovnání se s antickými a kontinentálními vzory.

Přesto Sidney neusiloval o šíření či tisk svých prací; ty po dobu jeho života přezívaly a kolovaly v rukopisné podobě, teprve po jeho smrti se o tisk děl zasloužila jeho rodina a přátelé.⁴ Nabízejí se veskrze dvě odůvodnění. V kontextu jisté dobové

1 Drayton 2004, s. 293–294.

2 Termín básník (*poet*) je zde užíván v původním a širším významu *poesy* odkazující na řecký termín *poiein*, tj. je chápán jako tvůrce (*maker*) fikce. Více dále.

3 Při svých cestách po Evropě se Sidney údajně seznámil kupř. i s Tadeášem z Hájku (Bejblík 1987, s. 150). Bylo by to teoreticky možné v první polovině r. 1575, kdy se vracel zpět do Anglie přes Brno, Prahu, Drážďany, Heidelberg a Antverpy. (Srov. Duncan-Jones. *Chronology*. In Sidney 2008, s. xxi.)

4 Srov. Bejblík 1987, s. 147–163; Strříbrný 1987, s. 134–136; Alexander 2004, s. liii, liv.



OPEN ACCESS

rivality při pokusech přiblížit se klasickým a evropským vzorům mohla být (a některými byla) anglická literatura považována za příliš provinční;⁵ v případě Sidneyho se ovšem mohlo jednat i o důvod zcela prostý — věnoval se dalším rozsáhlým aktivitám, pohyboval se ve významných dvorských kruzích a byl finančně zajištěn, nepotřeboval tedy svá díla produkovat coby prostředek finančního zisku či získání významného patrona. Jak bude ukázáno dále, první z důvodů byl ve skutečnosti Sidneymu a jeho chápání úkolu poezie velmi vzdálený. Naopak, Sidneyho potřeba psát plynula pravděpodobně ze dvou spíše osobních důvodů: v rovině veřejné legitimizovat poezii a ukázat její prospěšnost jako morálního vzoru, jenž může sloužit k řešení dobových mocenských (v kontextu doby a Sidneyho zájmů v první řadě náboženských) konfliktů, a v rovině soukromé pak osobní potřebě ventilovat zkušenost vášnivě (a nenaplněné) lásky prostřednictvím veršů (jak ostatně sám ve svém díle poměrně otevřeně naznačuje).⁶

Pro uchopení Sidneyho konceptu poezie a reflexi motivů k sepsání poetiky je podstatná jeho role společenská, totiž Sidney sám projevoval ambice nejen literárního charakteru, avšak (a možno říci i v první řadě) též politického. Jako synovec hraběte z Warwicku a Leicesteru či zeť Francise Walsinghama a vyslanec královny Alžběty⁷ se aktivně účastnil dobové politiky a diskusí intelektuálního charakteru, jeho zahraniční cesty umožnily rozvíjení jistého kosmopolitanismu v jeho uvažování. Pokud jde o budování poetiky, nebyl čistým teoretikem, filosofem, jeho názory se utvářely na základě ne vždy přesné inspirace prameny, ale významně i v diskusích s jeho přáteli, učenci, literáty; jeho dílo je tak neodmyslitelně spjato s jeho životem, teorie s praxí. *Obrana poezie* není systematickým pojednáním, ale emotivní řečí spojující celou řadu různých argumentů a inspirací a nezávisící na kopírování (jakýchkoliv) vzorů. Jeho básně pak nejsou striktní aplikací pravidel, ale pracují též s prožitkem sugerujícím (ať už stylizovanou) upřímnost.

II.

Absolutní vítěz je ten, kdo dokáže spojit příjemné s užitečným — psát čtivě a poučně naráz.⁸

Básně jsou jako obrazy.⁹

V alžbětinské poetice lze vysledovat dvě (na první pohled ne zcela kompaktní) tendence. Za první: alžbětinská poetika je v obecné rovině stimulována klasickými a evropskými vzory.¹⁰ Za druhé ovšem tato skutečnost vede k určité rivalitě ve vztahu

5 Srov. Alexander 2004, s. xxiii.

6 Jakkoliv je u Sidneyho obtížné určit, zda se nejedná o upřímnost stylizovanou. O tom více později.

7 Srov. Duncan-Jones. Introduction. In Sidney 2008, s. viii-ix.

8 Horatius 2002, s. 47, 343-4. „Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci, / Lectorem delectando pariterque monendo“ (tamtéž, s. 46).

9 Tamtéž, s. 49, 361. „Ut pictura, poësis“ (tamtéž, s. 48).

10 Srov. Alexander 2004, s. xxi.

k týmž evropským (nebo kontinentálním) příkladům, neboť chce ukázat vlastní dokonalejší způsoby, jak se přiblížit antickým modelům. S tím do značné míry souvisí jednak ustavení a kultivace anglického jazyka, ale i úsilí prokázat nezávislost na Evropě (potřebné též z politických a náboženských důvodů). Sidneyho *Obrana poezie* i jeho poetické dílo právě v tomto smyslu přispívá anglické jazykové kultuře, ostatně jeho sbírka *Astrofil a Stella* představuje de facto první sonety psané v anglickém jazyce a *Obrana* je prvním pokusem ustavit základy poetiky v anglickém jazyce.¹¹

Adaptace antických poetických kritérií neprobíhá samoučelně ani rigidně, tato kritéria jsou přizpůsobena specifickým podmínkám anglického renesančního kontextu a kulturně politickým potřebám. Nejvýrazněji se pak projevuje inspirace klasickými příklady ve dvou aspektech. Za prvé je alžbětinská poetika založena na konceptu nápodoby, za druhé spojuje poetiku s rétorikou.¹²

Koncept nápodoby a termín samotný v sobě nese několik významů, které v alžbětinské poetice prolínají. Podle Alexanderovy sumarizace lze hovořit o nápodobě jako reprezentaci (tradiční *mimesis*), dále o imitaci literárního a stylistického modelu (*imitatio*) a rovněž o nápodobě čtenářským chováním (*emulation*).¹³

Právě negativní konotace posledně zmíněného termínu zaznívá v některých dobových (zejm. puritánských) kritikách poezie, např. též Gossonově, s níž se Sidney ve své *Obraně* vyrovnává. Přestože Alžběta I. udržela puritány do značné míry pod kontrolou, doktor Reynolds z Oxfordu ve svém pamfletu *Zničení divadelních her* z roku 1599 požadoval naprostý zákaz divadla a puritáni si vynutili i přestěhování divadel z londýnského City do Southwarku.¹⁴ Např. 3. 5. 1583 píše londýnský starosta královskému sekretáři Francisi Walsinghamovi:

Šetříce svých povinností a majíce na srdci starost, aby se nerozšířila morová nákaza, já i moji bratří jsme vydali příkazy [...]. Mimo jiné nalézáme veliké nebezpečnosti a nebezpečný zlořád ve srocování lidu při hrách, medvědíh zápasech, šermování a bezbožných představeních v Divadle, Mezivalí a na podobných místech, kam se sbíhá znamenité množství lidí z nejnižších vrstev; [...] nemluvě o tom, že se tam lidé odvádějí od služeb božích, [...] a všude bují necudnost a bezbožné spolky, kterýžto stav přivolává hněv boží a morovou ránu.¹⁵

Je tedy zjevné, že argumenty apologie poezie jsou spíše hledány v rámci prvních dvou významů konceptu nápodoby. Chápání termínu nápodoby jako *mimesis* čerpá zejména z platónského a aristotelského pojetí, v případě Sidneyho *Obrany* se více kloní

11 K Sidneyho významu srov. Duncan-Jones. Introduction. In Sidney 2008, s. xvii. Katherine Duncan-Jones zde přirovnává Sidneyho přínos k Petrarkově významu pro Itálii (tamtéž). Viz též Alexander 2004, s. lv.

12 Obojí je, jak bude vyloženo později, zjevné v Sidneyho *Obraně*. Podle Alexandera jsou některá renesanční literární díla reprezentacemi rétorických příležitostí, výjimkou nejsou ani Shakespearovy hry, např. *Troilus a Kressida* (Alexander 2004, s. xxxvi–ii).

13 Alexander 2004, s. xxxi–xxxiv.

14 Johnson 2002, s. 128.

15 Bejblík — Hornát — Lukeš 1978, s. 25.

k aristotelskému vstřícnějšímu vztahu k umění, pokud jde o jeho užitek i kreativitu (pochopitelně — vždyť hledá argumenty pro *apologii* básnictví). V Aristotelově *Poetice* lze (ve srovnání s Platónovou *Ústavou*)¹⁶ nalézt základ pozitivního výkladu nápodoby. Básnictví podle Aristotela vzniká z přirozených příčin a člověka odlišuje od ostatních živočichů: napodobování je totiž člověku vrozeno a zároveň se z něj člověk raduje, kromě toho je člověk k básnictví již od počátku způsobilý, neboť jsou mu stejně tak vrozeny melodie a rytmus.¹⁷ Na druhou stranu Aristotelova *Poetika* pevně stanovuje pravidla poetického napodobování, striktně jsou zejména odlišena básnictví vážná (tragédie) a žertovná (komedie).¹⁸ Působnost básnictví není ovšem poměřována přesností analogie skutečnosti, ale mírou vzbuzených emocí. *Mimesis* tu tedy není chápána jako doslovně pojatá nápodoba, resp. imitace, ale jako reprezentace skutečnosti, která nemusí vycházet z podobnosti ani doslovně pojaté reference, a její mírou není pravda, nýbrž pravděpodobnost.¹⁹

Druhá interpretace termínu má svůj základ zčásti též v aristotelském pojetí, neboť, jak bylo naznačeno, skrze nápodobu se lidé učí, nicméně vychází i ze spisů Ciceronových či Senekových²⁰ a také z Horatiova textu *O umění básnickém*. Právě Horatiův spis významně utváří podobu alžbětinských poetických pojednání a Sidneyho *Obrany*,²¹ a to nejvíce v následujících aspektech. Umění může být a mělo by být podrobováno obecným poučkám, kromě toho je však nezbytné i nadání. Nejde pouze o formální dokonalost, ale též emoce.²² Podstatná je autorská sebekázeň, psát by se nicméně mělo čtivě a poučně zároveň.²³ Nejvýrazněji ovšem do alžbětinské poetiky proniká za prvé chápání básní jako obrazů²⁴ a za druhé pojetí úkolu básníka jako *prodesse ac delectare* (prospívat a bavit),²⁵ jež posiluje společenskou a výchovnou funkci poezie — obojí zazní explicitně v Sidneyho *Obraně*.

Právě tento druhý význam posiluje další ze zmíněných dominantních tendencí alžbětinské poetiky, totiž spjatost rétoriky a poetiky: má-li poezie vzbuzovat požitky, pohnutí i poznání, musí být přesvědčivá. Je tak evidentní, že původně teoretický koncept *mimesis* zde ústí v praktický účinek, lépe řečeno posílení společenské funkce poezie — právě zde jsou čerpány základní argumenty apologie poezie. Tato spjatost rétoriky a poetiky a význam rétorické dokonalosti konečně vyplývají i z širšího kontextu alžbětinského systému vzdělání na tzv. *grammar schools* a univerzitách. Cílem *grammar schools* (jíž ostatně navštěvoval např. i Shakespeare ve Stratfordu) bylo totiž

16 S Platónovými námitkami se Sidney mj. také vyrovnává ve své *Obraně*, stejně tak explicitně odkazuje na Aristotelovu *Poetiku*. Více viz dále.

17 Aristotelés 1993, s. 9–10.

18 Srov. tamtéž

19 Srov. tamtéž a Mitoseková 2010, s. 39–40.

20 Srov. Alexander 2004, s. xxxii–iii.

21 V některých aspektech však aristotelská a horatiovská inspirace prolíná (výchovná funkce poezie, emoce vzbuzované poezií) a je obtížné identifikovat, se kterou tradicí alžbětinskí autoři poetik pracují (ostatně Horatius sám čerpá i z Aristotela) a zda vůbec pracují s pramenovou inspirací (většinou chybí explicitní odkazy či doklady).

22 Srov. Horatius 2002, s. 13, 15.

23 Horatius 2002, s. 15, 47.

24 Tamtéž, s. 49.

25 Stehlíková 2002, s. 70; Horatius 2002, s. 47.

nejen naučit žáky číst, psát a hovořit latinsky, ale i studovat přehled vybraných klasických spisovatelů a praktikovat latinskou kompozici v různých žánrech, a to (povšimněme si shody s pedagogickým modelem *imitatio*) zprvu memorováním a čtením frází, učených dialogů, později nápodobou vzorových autorů v psaní (nejčastěji Cicero, Vergilia, Ovidia či Horatia).²⁶

Všechny zmíněné aspekty utvářejí Sidneyho *Obranu*, která nepředstavuje systematické či svým zaměřením filosofické (teoretické) dílo, jako spíše práci obhajující poezii jako „autonomní formu vědění nezbytnou pro blaho veřejné sféry“²⁷ a posilující nezávislost anglické kultury a společnosti.

III.

Only the poet, disdaining to be tied to any such subjection,
lifted up with the vigour of his own invention,
doth grow in effect another nature,
in making things either better than nature bringeth forth,
or quite anew, forms such as never were in nature.²⁸

Sidneyho dílo *The Defence of Poesy* je publikováno roku 1595, předcházela mu nicméně neautorizovaná verze *An Apology for Poetry*, která však byla záhy stažena z oběhu.²⁹ Sidneyho inspirační zdroje jsou poměrně bohaté, širokospektré, odkazy na klasické vzory jsou místy explicitní, jindy pouze aluzivní. Spis je zřejmě určen pro vzdělané publikum (tj. obeznámené s historií poetiky a aktuálními diskusemi), jeho aluzivnost je tak místy značně kosmopolitní.³⁰ Základním východiskem je koncept umění jako *mimesis* (převážně v aristotelské podobě, ačkoliv je zmiňován i Platón) a pojetí poezie jako slovních obrazů čerpané z Horatia, stejně jako apel na společenskou funkci poezie. Předpokládat tedy lze Sidneyho obeznámenost s Platónovými díly *Ústava* či *Faidros*, Aristotelovou *Poetikou* a *Rétorikou*, Horatiovým spisem *O umění básnickém* či rétorickými spisy Ciceronovými a Quintilianovými.³¹ Podle Roberta Stillmana nelze Sidneyho jednoduše označit za aristotelika či platonika (jakkoliv vymezuje umění jako mimetické), spíše je jeho epistemologie „synkreticky brilantním kompromisem mezi aristotelským a platónským, jenž ukazuje, jak si nápodoba osvojuje nové významy“.³²

Ovšem Sidney není akademikem a klade důraz více na rétorický úspěch své řeči než na přesnost, nakládá se svými vzory a odkazy poměrně volně. Lze se rovněž domýšlet, že některé z idejí čerpal Sidney spíše neformálně, např. v rámci intelektuálních diskusí, a nemusel tak pracovat se samotnými prameny. Nepopiratelný je

26 Srov. Mack 2010, s. 2.

27 Srov. Stillman 2008, vii.

28 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 216.

29 Alexander 2004, s. lv. Srov. též Duncan-Jones. Chronology. In Sidney 2008, s. xxiii.

30 Srov. Stillman 2008, s. 28.

31 Více viz dále. Srov. Alexander 2004, s. lvii.

32 Stillman 2008, s. 109.

však Sidneyho široký rozhled nejen pokud jde o antické příklady, ale též soudobý stav v Anglii a Evropě (např. Itálii, Francii a Španělsku). Stillman spatřuje výjimečnost Sidneyho poetiky nejen v jeho znalosti tradičních poetik, ale v první řadě v jejich uzpůsobení nové hermeneutice, jíž podle něj získal ve Vídni inspirován idejemi Philipa Melanchthona.³³ Souvislost shledává v Sidneyho zájmu

o jasnost a koherenci v rámci jeho úvah o výmluvnosti poezie a dále pak ve sdílené epistemologii vrozených idejí jako vysvětlení pro původ a inherentní sílu poetických obrazů.³⁴ Právě síla a výmluvnost poezie může dle Sidneyho sloužit v náboženské a politické sféře. Podle Stillmana sdílel Sidney se svými přáteli z tohoto okruhu (např. Languet, Mornay) intelektuální závazanost přirozenému právu, a oslavoval tak poezii jako prostředek osvobození od hříšnosti panovníků. Poezie tudíž musí podle Sidneyho pracovat na zrušení tyranie, neboť ostatní disciplíny (tj. historie a filosofie, vůči nimž je poezie v *Obraně* vymezována, jak uvidíme záhy) takový cíl naplnit nemohou.³⁵ Zároveň je ale do jisté míry směřována fikce a skutečnost (tj. oblast historie a poezie) v žánru alegorie³⁶ (který Sidney zásadním způsobem kultivuje ve svých *Arcadiích*).

Jak bylo zmíněno, Sidney neusiluje v první řadě o propracovanou teorii, ale směřuje svou poetiku mnohem více ke kulturní a společenské praxi. Lokalizuje tedy svůj diskurs nikoli ve vztahu k historii poetiky (tj. k tradičním konceptům) či abstraktním filosofickým otázkám, ale mnohem více pragmaticky, tedy vymezením poezie jako druhu vědění vůči konkurenčním disciplínám.³⁷ Jakkoliv je doložitelnost Sidneyho inspirační otázkou diskuse, nepopíratelná je jeho snaha o kombinování rozličných inspiračních a střízlivý přístup k uplatňování antických modelů — obé lze považovat za poměrně originální.

Sidney začíná svou *Obranu poezie* příběhem: na svých cestách vyslechl chválu jezdeckého umění, která ho přesvědčila nejen na základě argumentů z teorie a praxe, ale v první řadě na základě pocitů a pohnutí.³⁸ Stejně tak jeho apologie plní v prvním plánu úlohu rétorickou (v souladu s obecnou tendencí spojovat rétoriku a poetiku), přesvědčuje spíše emočně než na základě logických argumentů a teorie.³⁹ Právě tak jeho poezie přesvědčuje o poetické upřímnosti básníka čerpajícího z vlastních prožitků.

Dále Sidney postupuje po vzoru úvodního příběhu, uvádí argumenty čerpající z poetické praxe i teorie, avšak přesvědčuje spíše rétorickým (resp. stylistickým) umem než promyšlenou strukturací obrany. Svě dílo strukturuje podle modelu klasické soudní řeči,⁴⁰ čímž potvrzuje znovu spojitost poetiky a rétoriky. Částečně proti povaze Sidneyho spisu lze základní teze a argumenty apologie shrnout do šesti okruhů: 1) definování místa poezie mezi ostatním věděním, zejm. její vymezení vůči

33 Tamtéž, s. viii a Stillman 2002, s. 356–357, 384.

34 Stillman 2008, s. x.

35 Tamtéž, s. xii–xiii.

36 I zde Stillman spatřuje inspirační Melanchthonovými idejemi (Stillman 2002, s. 384–385).

37 Srov. Stillman 2008, s. 30.

38 Srov. Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 212.

39 Podle Alexandra Sidney usiluje spíše o to zvítězit v disputaci, než vystavět životaschopnou literární teorii (Alexander 2004, s. lvi).

40 Srov. Stillman 2008, s. 103.

(morální) filosofii a historiografii; 2) pojetí básnictví jako umění nápodoby a chápání poezie jako vytváření slovních obrazů (*speaking pictures*); 3) tvořivá síla básnictví přesahující přírodu (a vytvářející *another nature*); 4) morální a společenská úloha poezie; 5) vyrovnání se s námitkami vůči poezii; 6) poznámky k anglické poezii. Kromě naznačené rétorické přesvědčivosti má ovšem Sidneyho výkladová rozvolněnost další relevantní odůvodnění: jednotlivé okruhy argumentačně prolínají.

V prvé řadě se tedy Sidney pokouší na několika místech spisu ustavit místo poezie mezi ostatními disciplínami⁴¹ a ukázat, že poezie nad nimi vyniká. Obzvláště se jedná o vymezení poezie proti historiografii a (zejména morální) filosofii. Podle Sidneyho se řečtí filosofové (jmenuje např. Parmenida, Tháleta, Empedokla) zprvu představili světu coby básníci a psali svá díla ve verších, stejně tak historici si půjčovali od poezie formu i závažnost.⁴² Sidney v podstatě ustavuje imaginativní psaní jako „jedinečnou formu nápodoby, která spoléhá spíše na ideální než na materiální či historický model“.⁴³ Básnictví je v tomto kontextu prostředníkem (*moderator*), jenž v sobě obě disciplíny zahrnuje a zároveň je přesahuje.⁴⁴ Zatímco morální filosofie přesvědčuje poučkou a historie příkladem, poezie dokáže naplnit morální záměr lépe.⁴⁵ Básnictví podle Sidneyho dokáže využívat možnosti myšlení účinněji než jakékoli jiné umění, poezie jako nejdůvěrněji známá⁴⁶ učí ctnosti (*virtue*) a nejlépe k ní vede.⁴⁷ Filosofie poskytuje poučky, zatímco poezie je může vysvětlit a podat čtenáři „živoucí obraz krásného a dobrého“; učí tak nejen myslet, ale radí též, co činit.⁴⁸ Robert Stillman poukazuje na zásadní roli specifického intelektuálního rámce poezie (*scope*), který ji odlišuje od ostatních disciplín.⁴⁹

Sidneyho chápání básnictví vychází, jak bylo zmíněno, z definice básnictví jakožto „umění nápodoby“ (*an art of imitation*). Nápodoba zde nicméně není míněna v přísném slova smyslu jako pouhá imitace, ale spíše reprezentace či zpodobování, zahrnující tak v sobě tvořivý potenciál.⁵⁰ Poezie tak vytváří obrazy (*speaking pictures*) za

41 Sidney střídavě užívá termínu *sciences, learning*, v některých kontextech dokonce *arts*, zdá se, že jejich distinkci zásadně nepromyšlí a nespaturuje v užívání termínů rozpor. Tento terminologický problém by zasloužil samostatnou analýzu. Pro účely této studie je s ohledem na kontext Sidneyho koncepce v případě prvních dvou termínů užíván český výraz „disciplíny“.

42 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Alexander 2004, s. 5.

43 Perry 2005, s. 391.

44 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 221.

45 Tamtéž, s. 221–226. Zde Sidney rozvádí konkrétní důvody a dokazuje tak dokonalejší naplnění morálního záměru prostřednictvím poezie.

46 Rozumějme lidské přirozenosti nejbližší (srov. argumenty Aristotelovy *Poetiky*).

47 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 228.

48 Srov. Alexander 2004, s. lx.

49 Srov. Stillman 2002, zejm. s. 355–356. Podle Stillmana je však třeba podrobit úvaze samotný termín *scope*, jehož význam se nevyčerpává tradičním pojetím jako výše zmíněného intelektuálního rámce. Stillman by zde rád viděl spíše inspiraci idejemi Philipa Melancthona (tamtéž, s. 355–357).

50 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 217. Srov. výrazy, které Sidney používá: *representing, counterfeiting, figuring forth* (tamtéž).

účelem vzdělání a potěšení (*to teach and delight*).⁵¹ Dále Sidney jmenuje tři oblasti, jež poezie napodobuje: první oblastí je nápodoba „nepostižitelné božské dokonalosti“, druhou pak nápodoba filosofických a morálních témat, a konečně třetí oblast tvoří skutečné básnictví vytvářející fikce.⁵² Jak Sidney upozorňuje v některých pasážích, poezie není definována užíváním verše,⁵³ nýbrž vytvářením fikcí.⁵⁴ Svým důrazem na vizualitu (a posléze morální účinek) se Sidneyho poetika liší od jiných alžbětinských konceptů. Podle Josepha Campany proti Sidneyho (z aristotelské tradice čerpajícího) vizualitě, morální zřetelnosti, éthosu, stojí Spenserův důraz na životnost, energii, *pathos*.⁵⁵ Sidneyho argumentace ohledně nadřazenosti poezie vůči ostatním disciplínám je tedy de facto postavena na zdůraznění její metamorfnní síly, schopnosti básníka vytvářet fikční plody imaginace.⁵⁶

Právě z pojetí poezie jako umění nápodoby pramení další Sidneyho výklad hovořící o tvořivé síle poezie, jež je přirovnávána k síle božského tvůrce. Sidney si zde vypůjčuje rovněž etymologické argumenty a zaštiťuje se klasickými vzory: připomíná řecké chápání básníka jako proroka (*vates*) a původ termínu v řeckém *poiein* (básník je tak „tvůrcem“, *maker*).⁵⁷ Odtud podle Sidneyho plyne výjimečnost poezie proti ostatním disciplínám: zatímco všechny ostatní závisejí na přírodě, básnictví dokáže vytvořit svou vlastní skutečnost (*another nature*), přesahující přírodu.⁵⁸ V Sidneyho pojetí básníkovra imaginace tedy takřkajíc překračuje zákon přírody.⁵⁹ Sidney hovoří o vytváření druhé přírody prostřednictvím básnictví, a aniž chce (dle svých slov) porovnávat schopnosti lidské s účinností přírody, velebí nebeského tvůrce, jenž stvořil tvůrce poezie ke svému obrazu.⁶⁰ Právě nápodoba tak plní takřka posvátnou úlohu a obnovuje vztah mezi stvořením (člověkem) a stvořitelem.⁶¹ Analogie básníka jako tvůrce fikčního světa a Božského tvůrce je zde podstatná a pro alžbětince zřejmě srozumitelná nejen na základě odkazu na antické vzory, ale i v souvislosti s rozšířenou metaforou divadla světa.⁶²

Výjimečná je ovšem v Sidneyho poetice skutečnost, že z výše zmíněných teoretických konceptů důmyslně konstruuje morální a společenskou úlohu poezie, která se stává stěžejním argumentem její apologie. Poezie podle něj totiž napodobuje vždy za

51 Tamtéž, s. 217. Zde vidíme jednoznačnou inspiraci horatiovským pojetím (viz výše).

52 Tamtéž, s. 217–218. Podle Sidneyho je rozdíl mezi prvními dvěma typy básnictví a třetím stejný jako rozdíl mezi malíři, kteří dovedou vytvořit jen obrazy tváří, jež vidí před sebou, a těmi, kteří vytvářejí obrazy pomocí fantazie. Pokračuje tak v pojetí poezie jako „speaking pictures“ (srov. tamtéž).

53 Tamtéž, s. 218 („Verš není příznakem básnictví, ale jeho ozdobou. [...] Je mnoho básníků, kteří verše neužívají, a ne všichni, kteří užívají verše, jsou básníci.“ Přel. M. K.) či s. 233 tamtéž.

54 Opět zde čerpá z aristotelského konceptu. Srov. též Alexander 2004, s. lviii–ix.

55 Campana 2005, s. 36–38.

56 Srov. Stillman 2002, s. 383.

57 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 214.

58 Tamtéž, s. 216.

59 Perry 2005, s. 391.

60 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Alexander 2004, s. 9.

61 Perry 2005, s. 392–393.

62 Srov. např. Calderónovo *Theatrum Mundi* či Jacquesův proslov v Shakespearově hře *Jak se vám líbí*.

dvojím účelem: za prvé za účelem vzbuzení libosti (*to delight*), čímž zároveň povzbuzuje a motivuje ke konání dobra, a za druhé za účelem vzdělání a poznání (*to teach*), aby čtenáři věděli, že je to právě dobro, k čemu jsou směřováni.⁶³ Tento účinek je podle Sidneyho vlastní komedii i tragédii a obstojí proti obviněním poezie z toho, že kazí charakter.⁶⁴ Tak jako obraz každého činu podle Sidneyho povzbuzuje a poučuje mysl, tak ušlechtilý obraz jistých hodnot podnítí mysl, aby po zobrazených hodnotách toužila, a radí jí, jak jich dosáhnout.⁶⁵ Poezie tedy vystupuje jako neodolatelná síla, dokonalý mechanismus, který vzbuzuje potěšení, pohnutí a poznání v pasivním čtenáři, jinde je však zdůrazněna i čtenářova aktivita ve vytváření významu a propojení teorie s praxí.⁶⁶ Když Sidney odkazuje na básníkovu znázorňování konkrétních idejí ctnosti a neřesti, tyto ideje jsou zároveň důvěrně známými znaky jeho vlastního morálně filosofického vzdělání: spravedlnosti, mravní bezúhonnosti či zbožnosti.⁶⁷ Tedy nejen poezie samotná, ale v prvé řadě básníkovy ideje přispívají kultivaci mravního ideálu. Právě zobrazení morálního vzoru a idea učení se příkladem (*doctrine by ensample*), které je přesvědčivější než vysvětlování pomocí pravidel,⁶⁸ tvoří rovněž základ následujících alžbětinských poetik a děl, např. Spenserovy *Královně víl*.⁶⁹ Slovní obrazy (*speaking pictures*) ctnosti a neřesti, které vytváří poezie, tak mohou utvářet a měnit způsob, jakým lidé přemýšlejí⁷⁰ (a tím dosahovat významného společenského a mravního účinku).

Své argumenty tedy Sidney shrnuje následovně. Poezie je ze všech lidských nauk nejstarší, všechny ostatní disciplíny z ní pocházejí; je natolik univerzální, že jí žádný vzdělaný národ nepohrdá a nechybí ani v žádném z *barbarských* národů, Římané i Řekové pro ni měli božská označení.⁷¹ Na rozdíl od ostatních nauk poezie vytváří svůj vlastní předmět; věci, které popisuje, nemohou být zlé, učí dobrou a těší vzdělance.⁷²

K některým argumentům se Sidney vrací a rozšiřuje je ve svém výčtu námitek proti poezii, s nimiž se zamýšlí vyrovnat, přestože, jak poukazuje, je ve většině případů formulují posměváčci bez řádného důvodu a znalosti věci.⁷³ Námitky vůči poezii Sidney shrnuje do čtyř okruhů: 1) námitky vůči formě verše a rýmu; 2) existence údajně užitečnějších disciplín a obvinění poezie, že je „matkou všech lží“ a „kojnou

63 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 218.

64 Tamtéž, s. 230. Tyto námitky jsou často vznášeny zejména vůči komedii. Podle Sidneyho je však komedie nápodobou běžných vad a chyb našeho života, které jsou znázorňovány jako směšnější a uštěpačnější než se běžně vyskytují, takže je nemožné, že by nějaký divák chtěl být takový (tamtéž).

65 Tamtéž, s. 231.

66 Podle Alexandra v důsledku inspirace Plútarchovým spisem *How the Young Man Ought to Study Poetry* (srov. Alexander 2004, s. lxii).

67 Srov. Stillman 2008, s. 116.

68 Srov. Editor's Note to *The Faerie Queene*, 1993, s. 492.

69 V úvodním dedikačním dopisu Spenser odkazuje na Aristotelovo doporučení zobrazovat morální vzory (Spenser. *The Faerie Queene*. In Spenser 1993, s. 1-2.), lze však předpokládat, že se inspiruje též poetikou svého patrona Sidneyho.

70 Srov. též Stillman 2002, s. 384.

71 Tj. prorok — „prophesying“ a tvůrce — „making“.

72 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 232.

73 Tamtéž, s. 233.

zlořádu“; 3) obvinění poezie, že odvádí od činu; 4) argumenty filosofie, zejména proti klamnosti a zhoubnosti poezie.⁷⁴

Pokud jde o námitky vůči verši, Sidney jednak připomíná, že verš není nutným příznakem poezie (srov. výše), jeho výhodu oproti próze nadto spatřuje ve vhodném uspořádání slov, libosti, které lépe podporují paměť a snáze vedou k ovládnutí vědění.⁷⁵ Jakkoliv Sidney přitaká argumentu, že čas lze trávit lépe (či snad jinak) než čtením poezie, připomíná zároveň argumenty zdůrazňující morální účinek poezie a její převahu nad ostatními disciplínami.⁷⁶ Je-li poezie obviňována z toho, že je „matkou všech lží“ (*mother of lies*), děje se tak neprávem: jelikož poezie nic netvrdí, nemůže ani klamat či lhát. Poezie předkládá obrazy, o jejichž pravdivosti se nevyjadřuje, případná autentičnost posilovaná uváděním jmen a reálií slouží toliko k vytvoření uvěřitelnějšího obrazu.⁷⁷ A je-li poezie nazývána „kojnou zlořádu“ (*nurse of abuse*) a obviňována z toho, že kazí lidského ducha mnoha zhoubnými touhami, a není tak dobrá pro obecné blaho, na její obranu je třeba poznamenat, že to spíše lidský duch kazí poezii, zneužitelnost věci přece nečiní její správné užití ohavným (pak bychom museli stejně tak odsoudit i jiné disciplíny, rovněž zneužitelné).⁷⁸

V této souvislosti je poezii také vyčítáno, že odvádí od provádění činů, totiž v tom smyslu, že by spíše měly být činěny skutky hodné zapsání, než psáno to, co by bylo dobré učinit. Podle Sidneyho jsou však taková tvrzení ignorantská a zaměřená vůči všem disciplínám, nejen poezii.⁷⁹ Nejvážnější složku námitek pak tvoří argumenty filosofie (zejména Platónovy) odkazující na klamnost poezie, a tudíž na její škodlivost pro obecné blaho. K tomu Sidney poznamenává, že básníci tato klamná, nesprávná mínění nevytvářejí, nýbrž pouze napodobují ta mínění, která již byla vytvořena. Zdá se, že je s Platónovými díly dobře obeznámen, neboť zmiňuje jeho pojetí umění v dialogu *Ion* (pracující s pojetím básníka jako proroka). Tedy podle Sidneyho Platón kritizuje pouze zlořád věci, nikoli věc samotnou.⁸⁰

Závěr svého spisu věnuje Sidney úvahám o anglické poetice, čímž je znovu potvrzena společenská a politická role poezie v ustavení národní autonomie, kterou v ní Sidney spatřuje. Anglie jako „matka výjimečných myslí“ by měla pěstovat poezii, a to i v časech válečných, měla by být spíše tvůrcem nového, než imitovat ostatní.⁸¹ Tento argument lze v tomto kontextu považovat za významný, totiž úsilí o samostatnost a svébytnost je tu netradičně nadřazeno dokonalé imitaci antických či cizích vzorů. Pouze umírněná aplikace antických estetických kritérií se projevuje i v Sidneyho důrazu na odlišení mezi zaznamenáním udá-

74 Tamtéž, s. 233–239.

75 Tamtéž, s. 233–234.

76 Tamtéž, s. 234.

77 Tamtéž, s. 235. Za pozornost stojí, že tu Sidney formuluje tradiční argument týkající se pravdivostních podmínek fikce.

78 Tamtéž, s. 236.

79 Tamtéž, s. 237.

80 Tamtéž, s. 239. „A měl by tak být spíše naším patronem než nepřitelem.“ (Tamtéž Přel. M. K.) Kromě toho jsou mezi filosofy tací, kteří poezii oceňují. Proč by Aristoteles psal svou *Poetiku*, pokud by se nemělo psát? (tamtéž).

81 Tamtéž, s. 240–241.

losti (*reporting*) a jejím znázorněním (*representing*).⁸² Ačkoliv je tedy vyžadováno dodržování jednoty děje, místa a času (lépe řečeno jsou kritizovány absurdity, k nimž nedodržování jednot vede), dochází k jistému osvobození od historiografické přesnosti. Případné výtky vůči nešvarům anglické poezie sledují stále stejný cíl: posílit a kultivovat anglicky psanou poezii jako prostředek národní svébytnosti. Sidney nemá pochybnosti o potenciálu anglického jazyka (ze všech známých lidových jazyků je nejvhodnějším pro verš starý i moderní), neboť právě anglický jazyk je „nejlépe vhodný k tomu, aby uctil poezii a zároveň jí byl uctíván“.⁸³

IV.

Vy, co jste zvyklí hledat jinotajně
kukaččí vejce v cizích hnízdech slov,
mě vynechte. [...]
Já namoutě jsem prostoduše rád,
když láska, smysl mého umění,
mé srdce v prudký plamen promění.⁸⁴

Předchozí analýza Sidneyho *Obrany básnictví* ukázala několik základních stavebních kamenů jeho poetiky a naznačila stěžejní záměry a motivy, s nimiž svou poetiku vytváří. Můžeme si ji představit jako pečlivě vybudovanou stavbu. V základech stojí teorie, tedy v tomto případě koncept poezie jako nápodoby a slovních obrazů, jenž posiluje stabilitu celé stavby a umožňuje vystavět další část — morální teorii. Přestože morální úloha poezie ve smyslu *učení příkladem* na základě reprezentace morálního vzoru a ctnosti je zároveň argumentem apologie, prokazuje praktický účinek poezie a dovoluje vybudovat poslední část stavby, od Sidneyho díla neodmyslitelnou — praktický společensko-politický účinek, tedy aplikaci morálního vzoru v praxi. Stejně tak poetická teorie ústí ve svou aplikaci v praxi, v poezii, jak lze dokládat na příkladě Sidneyho poetického díla (*Arcadia* nebo sbírka sonetů *Astrofil a Stella*).

Základní společné motivy, které lze v Sidneyho poezii vysledovat, jsou následující: 1) otázka inspirace cizími vzory a úsilí o (jazykovou a kulturní) svébytnost, 2) umělost vs. přirozenost v poezii, 3) motiv neopětované lásky, 4) motiv ctnosti kultivující lásku, 5) budování uměleckého a společenského renomé prostřednictvím veršů.

Důmyslným způsobem tyto motivy Sidney rozpracovává rovněž ve své sbírce sonetů *Astrofil a Stella*, poprvé publikované roku 1591 (tj. téměř pět let po jeho smrti) s předmluvou Thomase Nashe.⁸⁵ Sidney sám sebe ztotožňuje s Astrofilem, předob-

⁸² Tamtéž, s. 244.

⁸³ „Most fit to honour poesy, and to be honoured by poesy“ (tamtéž, s. 248–249, cit. s. 249).

⁸⁴ Sidney 1987, sonet 28, s. 34. „You that with allegory’s curious fame / Of others’s children changelings use to make, / With me those pains, for God’s sake, do not take; / I list not dig so deep for brazen fame. / [...] But know that I, in pure simplicity, / Breathe out the flames which burn within my heart, / Love only reading unto me this art“ (Sidney. *Astrofil and Stella*. In Sidney 2008, s. 163–164).

⁸⁵ Viz Duncan-Jones. Chronology. In Sidney 2008, s. xxiii.

razem Stelly je pak Penelopa Devereux, pozdější lady Richová, Essexova sestra proslulá svou krásou, společenskými dovednostmi, ale i rozvodovou aférou, již explicitně coby „lady Rich“ v textu Sidney zmiňuje,⁸⁶ čímž prohlubuje subjektivitu svých básní.

V základu sbírky tedy stojí vysoce konvenční motiv neopětované lásky, realizován je však originálním způsobem, přičemž po obsahové stránce zahrnuje témata širší a závažnější. Do značné míry je Sidney pochopitelně poplatný požadavkům dobové módy (motiv nedostizitelné, vdané a k básnickovým prosbám netečné dámy, popis nářků a slz, den proměňující se v noc básnickým utrpením, přirovnávaným k vyhnanství atd.), čímž ostatně pouze potvrzuje svou schopnost adaptovat klasické vzory v anglickém prostředí a ukazuje vhodnost anglického jazyka pro tento druh poezie. Sidney tak v souladu s dobovou módou těží kupř. z motivu melancholie.⁸⁷ Právě koncem 16. století dochází podle Douglase Trevora k zásadnímu pojmovému posunu, transformaci rámce, jímž intelektuálové oceňovali smutek. Jedním ze symptomů učené melancholie se tak stává např. skepticismus.⁸⁸ Proti tomu má však Sidneyho melancholie v sonetech spíše ráz nepříznivého duševního stavu, důsledku neopětované lásky:

Má těžká mysl pro zvědavce je
dost tajemná; sklopené oči klamou.
Scestně a nadarmo jim vrtá hlavou,
v čem původ má má melancholie.⁸⁹

Sidneyho okolí se tak v souladu s dobovým konceptem melancholie dohaduje, zda Sidneyho smutek pramení z přílišné učenosti, nebo ctižádnosti a neuspokojených ambicí.⁹⁰ Sidney však se stylizovanou upřímností uzavírá:

Vy blázni! Vaše domněnky jsou klamné.
Zdroj všech mých myšlenek je, tak jak tak,
jen srdce Stellino. A Stellin zrak.⁹¹

⁸⁶ V Sidneyho verších sonet 37 (Sidney 1987, s. 43). Srov. Bejblík 1987, s. 153–157.

⁸⁷ Právě poetická díla představují významný zdroj pro uchopení dobového vnímání melancholie, jak upozorňuje např. Douglas Trevor: právě proto, že básníci (a to platí pro Sidneyho beze zbytku, pozn. M. K.) viděli sebe sama především jako učence, je na místě použít jejich díla jako materiálu pro zkoumání poetiky melancholie (srov. Trevor 2009, s. 2).

⁸⁸ Trevor 2009, s. 4–5.

⁸⁹ Sidney 1987, sonet 23, s. 29. „The curious wits, seeing dull pensiveness / Bewray itself in my long settled eyes, / Whence the same fumes of melancholy rise / With idle pains, and missing aim, do guess“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 161).

⁹⁰ Řadu příkladů podobně pojaté melancholie lze nalézt v Shakespearově díle: učenou melancholii ve formě skepse v *Hamletovi*, zasmušilost bez důvodu trpí Graziano v *Kupci benátském*, melancholií v důsledku přílišné intelektuální činnosti Jacques v *Jak se vám líbí* či don Adrian de Armado v *Marné lásky snaze*.

⁹¹ Sidney 1987, sonet 23, s. 29. „O fools, or over-wise: alas, the race / Of all my thoughts hath neither stop nor start / But only Stella's eyes and Stella's heart“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 162).

Ve skutečnosti zřejmě Sidneyho melancholie plyne jak z nerealizovatelné touhy po Lady Rich, tak i z ne zcela uspokojených ambicí a nenaplněného potenciálu v politickém a společenském životě.⁹² Stejně tak nelze zcela odkrýt míru Sidneyho autenticity a stylizace.⁹³ Ačkoliv se vymezuje vůči těm, kteří usilují prostřednictvím poezie naplňovat vlastní společenské ambice, i jeho poezie je v řadě aspektů rétorickým představením na pomezí čerpání módních vzorů a standardů a stylizované upřímnosti — rozdílem proti jeho současníkům je však zdůrazňovaná neoddělitelnost originality básně od emocionality jejího účinku a častý ironický odstup od konvencí, které Sidney užívá.⁹⁴

Že standardní motiv neopětované lásky a přesvědčování objektu touhy Sidney dokáže pojmout místy značně originálně a dokonce ironicky, lze prezentovat na příkladě sonetu 45. či 59. V sonetu 45. ironicky komentuje Stellin soucit se smyšlenými osudy lásky vyprávěnými v příbězích, zatímco ke skutečnému citu je slepá, a nabízí záměnu skutečnosti a fikce. Naplno tak zaznívá ironie argumentu a zčásti výsměch absurditě Stelliných citů: nechceš-li přijmout upřímnost skutečných citů a raději svůj soucit zaměřuješ na smyšlenky, předstírejme, že mé city jsou též smyšlenkou:

Tak drahá představ si, že ve mně čteš
příběh o muži, který láskou zmírá.
Já nejsem já — příběh tě nedojímá?⁹⁵

Sidney se tu vzdaluje od konvenční chvály milenčiných půvabů a ctností, přesvědčuje ji prostřednictvím odhalení absurdity jejího chování, jež hraničí se skrytým posměchem. Ještě výrazněji se tento postup projevuje v sonetu 59., kde Sidney užívá zřejmě nejoriginálnější analogie: totiž srovnání se psem, jemuž Stella prokazuje přízeň.⁹⁶ Ironie tak zaznívá ještě plněji: jestliže Stella zahrnuje němé, nerozumné zvíře vřelou láskou, proč neprojeví obdobný cit básníkovi, který psa v projevech náklonnosti předčí? Podobným argumentem jako v sonetu 45. odhaluje absurditu Stellina chování a sarkasticky nabízí, že se vzdá ducha, jenž ho od zvířete odlišuje:

Zatímco zmírám, ty máš v objetí
tu tlamu páchnoucí, co zuby cení,
a na potvoru dáš si lízat rty.

92 Srov. Duncan-Jones. Introduction. In Sidney 2008, s. ix, xv.

93 Alois Bejblík hovoří o vytváření „iluze subjektivní výpovědi“ (Bejblík 1987, s. 163).

94 Za pozornost zde stojí rovněž srovnání s otázkou stylizované či autentické upřímnosti Shakespeareových sonetů, které v tomto aspektu sdílí Sidneyho důraz na autenticitu prezentované emoce. Shakespeare však proti Sidneymu zachází ještě dále a abstrahuje od nutnosti poetické přezdívky, jíž většina jeho současníků (včetně Sidneyho) užívá.

95 Sidney 1987, sonet 45, s. 51. „Then think, my dear, that you in me do read / Of lover's ruin some sad tragedy: / I am not I, pity the tale of me“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 170).

96 Maura Grace Harrington zdůrazňuje ironii této převrácené analogie vnášející jistý humor do básnickovy bezútešné situace (srov. její analýza sonetu, Harrington 2007, s. 130–132, paraf., s. 132).

Když poskytuješ tohle potěšení
bezduchým tvorům, vzdám se osudu
a ducha, doufám, brzo pozbudu.⁹⁷

Právě schopnost ironického odstupu od lásky i objektu touhy povyšuje Sidneyho verše nad konvenční zpracování a dokládá rovněž jeho odstup od konvencí samotných, s nimiž dokáže nakládat v souladu se svými poetickými záměry.

Odhlédneme-li od (byť specifického) znázornění konvenčních motivů, v Sidneyho sonetech jsou zřetelné též analogie s tezemi jeho *Obrany*, a to nejvíce ve dvou momentech. V první řadě se Sidney na několika místech vyrovnává s otázkou adaptace cizích vzorů: ve většině veršů se k příliš rigidní nápodobě módních a klasických vzorů staví ironicky a kriticky, proti otrocké nápodobě naopak staví upřímnost a autentičnost vyjadřovaných pocitů a originalitu básníka: „Hleď v srdce své — a piš!“⁹⁸

Slepé následování osvědčených vzorů a neinvenční čerpání již vyčpělých motivů, formálně zpracované, ale bez emocí, neodpovídá požadavkům Sidneyho poetiky:

Vy, co jak slovíčkář si počínáte,
řadě své rýmy v ryčném halasu,
a v Petrarkově zhaslém ohlasu
starý žal k novým vzdechům nadouváte,

na špatné cestě jste; chybí vám cit,
jejž nedokáží berle nahradit,
a krádeže čas odhalí, to je jisté.⁹⁹

Stejně tak je malicherné vědomě usilovat o budování básnického renomé pro slávu a úspěch samotný a úzkostlivě následovat ostatní v dobové módě nápodoby antických vzorů a (doslova) chlubit se cizím peřím:

Ctižádost nemám, nečiním si práva,
abych směl nosit vavřín jako ti,
co chtějí získat hodnost poety,
jež v epitafu vyryta by stála.

⁹⁷ Sidney 1987, sonet 59, s. 65. „Yet while I languish, him that bosom clips, / That lap doth lap, nay lets, in spite of spite, / This sour-breathed mate taste of those sugared lips. / Alas, if you grant only such delight / To witless things, then love, I hope (since wit) / Becomes a clog) will soon ease me of it“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 178).

⁹⁸ Sidney 1987, sonet 1, s. 7. „Look in thy heart, and write“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 153).

⁹⁹ Sidney 1987, sonet 15, s. 21. „You that do dictionary’s method bring / Into your rhymes, running in rattling rows; / You that poor Petrarch’s long-deceased woes / With new-born sighs and denizen’d wit do sing: / You take wrong ways, those far-fet helps be such / As do bewray a want of inward touch: / And sure at length stol’n goods do come to light“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 158).

I já sic nárok na pochvalu mám
 — a po právu by patřila mi, věru —,
 že brk svůj z cizích křídel netrhám.¹⁰⁰

Na druhou stranu připomeňme, že i tato kritika je zčásti utvářena okolnostmi Sidneyho života: jeho společenské postavení mu umožňovalo abstrahovat od literární tvorby jako prostředku obživy, tudíž i uvolnit jeho tvorbu od některých požadavků a konvencí doby, a soustředit se tak více na společenskou úlohu poezie (jíž opět zdůrazňuje o to více, že přicházel do nejužšího kontaktu s politickými diskusemi doby). Přesto je Sidneyho důraz na originalitu a samostatnost básnickovy invence zásadní: zatímco většina básníků zatvrzele hájila své právo na blankvers a formální nápodobu klasických standardů (většinou zaručených univerzitním vzděláním),¹⁰¹ Sidney spatřuje míru kvality poezie v autentičnosti znázornění citů a výzvě ke ctnosti. Toto Sidneyho úsilí se ukazuje jako výjimečné právě ve srovnání s ostatními autory alžbětinských poetických spisů či sbírek — zčásti Edmundem Spenserem zasvěcujícím své dílo politické autoritě (královně Alžbětě jako předobrazu jeho *Královný víl*) a zejména Georgem Puttenhamem, který sebe sama cíleně konstituuje jako dokonalého renesančního intelektuála (mj. své filosofické a literární zájmy prezentuje často extravagantním způsobem a ve svém *Arte of English Poesy* užívá řadu citací autorit, popř. dokonce vlastních děl), což má v prvé řadě sloužit jeho společenským a politickým ambicím.¹⁰²

Právě zde vystupuje na povrch druhý z momentů, který je zdůrazňován rovněž v Sidneyho *Obraně*, totiž morální úloha poezie spočívající v učení příkladem tím, že reprezentuje ctnost (resp. příklad ctnosti). Přestože tématem sonetů je láska, i zde Sidney ukazuje, že právě ctnost (na základě rozumu) je tím prvkem, který zdokonaluje a doslova „přivádí lásku k dobrotě“:

... V síle nejsou důvody,
 proč neřest padla, ty jsou v sladkém hlase
 rozumu, co jak slunce rozlévá se
 a plaší všechny noční přeludy.
 [...] Takže co krása k lásce srdce kloní,
 tvá ctnost přivádí lásku k dobrotě.¹⁰³

100 Sidney 1987, sonet 90, s. 96. „Nor so ambitious am I, as to frame / A nest for my young praise in laurel tree; / In truth I swear, I wish not there should be / Graved in mine epitaph a poet's name: / Ne if I would, could I just title make, / that any laud to me thereof should grow, / Without my plumes from others' wings I take“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 201).

101 Ostatně lze v této souvislosti připomenout známý pamflet, jehož autorství je přisuzováno Robertu Greenovi, v narážce kritizující pravděpodobně Shakespeara coby „povýšeneckou vránu“ chlubicí se cizím peřím („an upstart crow, beautified with our feathers“) a osobující si právo vládnout blankversem bez řádného vzdělání (srov. Barnet 1998, s. ix).

102 Srov. Introduction. In Puttenham 2007, s. 23–24.

103 Sidney 1987, sonet 71, s. 77. „Not by rude force, but sweetest sovereignty / Of reason, from whose light those night-birds fly, / That inward sun in thine eyes shineth so. / [...] So while thy beauty draws the heart to love, / As fast thy virtue bends that love to good“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 182).

Pouze poezie disponuje jedinečnou schopností prostřednictvím krásy a libosti pohnout ke ctnosti (tím že ctnost poznáme jako to, k čemu směřujeme):

... Ctnost, jež se jednou lidským očím zjeví,
nitro vám vznítí lásky plamenem.

Protože ale tohle člověk neví,
jsa uzavřen v poznání smyslovém,
nebe mu svoje krásy nevyjeví,
nemá-li vnitřní slunce v srdci svém.¹⁰⁴

Analýza Sidneyho poezie nás tak příznačně v závěru vrací k nejzásadnějšímu apelu Sidneyho poetiky: básnictví dokáže nejlépe ze všech disciplín pohnout lidskou mysl ke ctnosti prostřednictvím autentického a libého znázornění příkladů ctnosti a neřesti, a plní tak nezastupitelnou úlohu ve společnosti. Důraz na originalitu a autenticitu emocí proti otrocké nápodobě cizích vzorů zároveň poukazuje na význam národní a kulturní svébytnosti, jejímž svrchovaným prostředkem kultivace je právě poezie.

Když Sidney umírá 17. října roku 1586 v raném věku třiceti dvou let následkem zranění, jež utřžil v bitvě u Zutphenu,¹⁰⁵ nejsou publikována žádná z jeho děl, přesto je svými současníky vykreslován jako ideální postava šlechtice, dvořana a básníka, ztělesněného Astrofela:

Was never eye did see that face,
Was never ear did hear that tongue,
Was never mind did mind his grace,
That ever thought the travel long:
But eyes, and ears, and ev'ry thought
Were with his sweet perfections caught.¹⁰⁶

Ideje jeho poetiky se společně s vydáním jeho děl nicméně šíří později a stávají se neodmyslitelným základem alžbětinské poetiky; plní tak Sidneyho záměr: poskytnout podklad, smysl a opodstatnění anglické poezii coby prostředku národní svébytnosti a vytvořit tak alternativu kontinentálním vzorům, neboť právě anglický jazyk je „nejlépe vhodný k tomu, aby uctil poezii a zároveň jí byl uctíván“.¹⁰⁷

Tato studie byla podpořena v rámci projektu SGS-2014-037 „Mimesis a imitatio v alžbětinské poetice v kontextu renesanční reflexe antického a kontinentálního vědění“.

104 Sidney 1987, sonet 25, s. 31. „That virtue, if it once met with your eyes, / Strange flames of love it in our souls would raise; / But for that man with pain this truth describes, / While he each thing in sense's balance weighs, / And so nor will, nor can, behold those skies / Which inward sun to heroic mind displays“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 162).

105 Srov. Duncan-Jones. Chronology. In Sidney 2008, s. xxiii.

106 Three Elegies on Sidney from *The Phoenix Nest*, 1593, s. 322. An Elegy, or friend's passion for his Astrophil: written upon the death of Sir Philip Sidney, knight, Lord Governor of Flushing.

107 Sidney. *The Defence of Poesy*. In Sidney 2008, s. 249.

LITERATURA

- Alexander, Gavin. „Introduction“. In týž (ed.). *Sidney's The Defence of Poesy' and Selected Renaissance Literary Criticism*. London : Penguin Books, 2004, s. xvii–lxxxv.
- Aristotelés. *Poetika*. Přel. František Groh. Praha : GRYP, 1993.
- Barnet, S. „Shakespeare: An Overview“. In Shakespeare, William. *Romeo and Juliet*. Rev. edition. Signet Classics, 1998, s. vii–lxi.
- Bejblík, Alois. *Astrofel a Stella*. In Sidney, Philip. *Astrofel a Stella*. Přel. Alois Bejblík a Gustav Franc. Praha : Odeon, 1987, s. 147–165.
- Bejblík, Alois — Hornát, Jaroslav — Lukeš, Milan (eds.). *Alžbětinské divadlo. Shakespearovi předchůdci*. Praha : Odeon, 1978.
- Campana, Joseph. „On Not Defending Poetry: Spenser, Suffering, and the Energy of Affect“. *PMLA*, č. 1, sv. 120, 2005, s. 33–48 [online]. [cit. 8. 7. 2013]. Dostupné z <<http://www.jstor.org/stable/25486143>>.
- Drayton, Michael. „To Henry Reynolds, Of Poets and Poesy“. In Alexander, Gavin (ed.). *Sidney's The Defence of Poesy' and Selected Renaissance Literary Criticism*. London : Penguin Books, 2004, s. 291–297.
- Duncan-Jones, Katherine. „Chronology“. In Duncan-Jones, Katherine (ed.). Sir Philip Sidney *The Major Works*. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. vii–xviii.
- Duncan-Jones, Katherine. „Introduction“. In Duncan-Jones, Katherine (ed.). Sir Philip Sidney *The Major Works*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. vii–xviii.
- Editors' Note to *The Faerie Queene*. In Maclean, Hugh — Prescott, Anne Lake (eds.). *Edmund Spenser's Poetry*. New York — London : W. W. Norton & Company, 1993, s. 491–499.
- Introduction. In Whigham, Frank — Rebhorn, Wayne A. (eds.). *The Art of English Poesy by George Puttenham*. A Critical Edition. London : Cornell University Press, 2007, s. 1–72.
- Harrington, Maura Grace. „Astrophil the Super Dog: Sidney's Astrophil and Stella, Sonnet 59“. *Explicator*, č. 3, roč. 65, 2007, s. 130–133 [online]. [cit. 31. 7. 2014] Dostupné z <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=3&sid=b64d9bb0-2185-4399-9b25-ccae905f1f0b%40sessionmgr113&hid=114&bdata=JmxhbmcyY3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=25960338>>.
- Horatius. *O umění básnickém*. Přel. Dana Svobodová. Praha : Academia, 2002.
- Johnson, Paul. *Dějiny anglického národa*. Řevnice : Rozmluvy, 2002.
- Mack, Peter. *Reading and Rhetoric in Montaigne and Shakespeare*. Bloomsbury Academic, 2010.
- Maclean, Hugh — Prescott, Anne Lake (eds.). *Edmund Spenser's Poetry*. New York — London : W. W. Norton & Company, 1993.
- Mitoseková, Zofia. *Teorie literatury. Historický přehled*. Host : Brno, 2010.
- Perry, Nandra. „Imitatio and Identity: Thomas Rogers, Philip Sidney, and the Protestant Self“. *English Literary Renaissance*. Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2005, s. 365–406 [online]. [cit. 8. 7. 2013] Dostupné z <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=3&sid=3634af75-17f2-4b0e-9d6e-1e8df538f252%40sessionmgr111&hid=114&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=18642476>>.
- Sidney, Philip. *Astrofel a Stella*. Přel. Alois Bejblík a Gustav Franc. Praha: Odeon, 1987.
- Sidney, Philip. *Astrophil and Stella*. In Duncan-Jones, Katherine (ed.). Sir Philip Sidney. *The Major Works*. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 153–211.
- Sidney, Philip. *The Defence of Poesy*. In Alexander, Gavin (ed.). *Sidney's The Defence of Poesy' and Selected Renaissance Literary Criticism*. London : Penguin Books, 2004, s. 1–54.
- Sidney, Philip. *The Defence of Poesy*. In Duncan-Jones, Katherine (ed.). Sir Philip Sidney. *The Major Works*. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 212–250.
- Stehlíková, Eva. „Slovo k Horatiově poetice“. In Horatius. *O umění básnickém*. Přel. Dana Svobodová. Praha : Academia, 2002, s. 60–71.
- Stillman, Robert. E. *Philip Sidney and the Poetics of Renaissance Cosmopolitanism*. Aldershot : Ashgate, 2008.
- Stillman, Robert E. „The Scope of Sidney's *Defence of Poesy*: The New Hermeneutic and

Early Modern Poetics“. *English Literary Renaissance*, č. 3, roč. 32, 2002, s. 355–385 [online]. [cit. 31. 7. 2014] Dostupné z <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=6&sid=b64d9bb0-2185-4399-9b25-ccae9051f10b%40sessionmgr113&hid=114&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=8966331>>.

Stříbrný, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*. Praha : Academia, 1987.
 „Three elegies on Sidney from the *Phoenix Nest*, 1593“. In Duncan-Jones, Katherine (ed.). Sir Philip Sidney. *The Major Works*. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 319–328.
 Tre vor, Douglas. *The Poetics of melancholy in Early Modern England*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009.

SIDNEY'S THE DEFENCE OF POESY AS A STRATEGY OF DEALING WITH ANCIENT AND CONTINENTAL EXAMPLES

The study deals with the main tenets of Philip Sidney's poetics on the basis of his *The Defence of Poesy* and his poetry (mainly *Astrophil and Stella*) in the context of Elizabethan considerations of the classical aesthetic concepts (especially that of Aristotle and Horace) and some of the Renaissance continental examples. Sidney's *Defence of Poesy* represents a fundamental step in establishing poetry as the creator of its own world, its so-called *second nature*, and points out the poetry's ability to create figures and imitate reality; thus the main value of poetry lies in creating clear rhetorical images of moral truth. So Sidney's poetics plays an important role in establishing English poetry as a device of the national cultural and social independence.

KLÍČOVÁ SLOVA:

teorie interpretace — alžbětinská poetika — alžbětinské drama — *mimesis* — *imitatio* — William Shakespeare — Philip Sidney
 literary criticism — Elizabethan Poetics — Elizabethan Drama — *mimesis* — *imitatio* — William Shakespeare — Philip Sidney